

SREDNJOVJEKOVNO GROBLJE NA »GREDAMA«
U SELU KAŠIĆU KOD ZADRA

U toku arheoloških istraživanja u okolini sela Kašića, na položajima »Mastirine«, »Maklinovo brdo«, »Razbojine« i »Drače«, koja su se izvodila od 1955. do 1957. godine, direktor Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika dr S. Gunjača u više je navrata tragao za novim položajima u namjeri da se čitavo to područje sistematski istraži.¹ Tim obilascima uočena su još dva nova lokaliteta, i to »Begovača« u selu Biljane Donje i »Čerinac« u pravcu Kašić-Smilčić, nedaleko seoskog puta i bunara »Čerinac«. Na tom predjelu između sela Kašića i Smilčića nekoliko puta u srednjovjekovnim dokumentima nalazimo ime sela Čerinci, koje je doduše iščezlo, ali se topografski ostatak imena zadržao u spomenutom bunaru i okolnim zemljama.² Tu na položaju »Crikvina« sagledao se urušeni arhitektonski objekt, pa su arheološkim zahvatom 1956. godine došli na vidjelo ostaci jednobrodne romaničke crkve, koja je vjerojatno u tursko doba doživjela preinake, te nekoliko sterilnih grobova u crkvi i izvan nje.³

Oko 150 m južno od otkrivene crkve, pokraj »Čerjanskog puta« koji vodi u predjel »Zemunjača« i dalje na jugoistok u selo Smilčić, nalazi se blago brežuljkasti teren, većim dijelom zasaden vinogradima, a nazvan »Brdine«. Usred toga terena uzdiže se kosa s razvučenim pristrancima zvana »Grede«, na kojoj se prema pričanju vlasnika Mirka Šušaka, pok. Petra iz Smilčića nailazilo na grobove pri krčenju vinograda, pa je odlučeno da se taj lokalitet arheološki istraži. Opći pogled na lokalitet »Grede« vidi se na kopiji katastarskog plana Benkovac, R. 1:2904 (Plan I), a sama kosa s blagim padinama na sl. 1.

¹ S. Gunjača, Trogodišnji rad Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika (1955, 1956. i 1957. godine), Starohrvatska prosvjeta, III s., sv. 7, Zagreb 1960, str. 271; D. Jelovina, Istraživanja Instituta za nacionalnu arheologiju u Splitu, Arheološki pregled, sv. 1, Beograd 1959, str. 183.

² S. Gunjača, o. c., str. 271.

³ Ibidem.

Iskopavanja tog lokaliteta započeo je kustos Dušan Jelovina, a zatim ih je nastavio i dovršio autor članka, pri čemu je kao i svim istraživanjima rukovodio direktor Muzeja dr S. Gunjača.⁴ Za uloženi trud i pomoć u suradnji i ovim putem im zahvaljujem.

TOK ISKOPAVANJA

Arheološko iskopavanje vršilo se na osnovu koordinantnog mrežnog sistema s koordinatama 5×5 metara, pri čemu je izrađen situacioni plan groblja u mjerilu 1:50, koji obuhvaća brežuljak i pretežni dio njegovih padina (vidi Plan II). Ova tehnička dokumentacija upotpunjena je poprečnim i uzdužnim presjekom također u mjerilu 1:50, na kojima je prikazan humusni sloj i pod njim različita dubina grobova (Plan III), kao i foto-snimcima, koje također u ovoj radnji donosim.

Sastav terena raznolik je: u nizinskom dijelu gornje slojeve sačinjava samo humus dok je na kosi bilo humusa pomiješana s kamenom i litičama u vidu grebena.

Radilo se po sistemu rova, budući da je vlasnik zemljišta zahtijevao da mu se sav istražen teren ponovo vrati u prvobitno stanje, a i situacija nije dozvoljavala drugi način istraživanja.

Prvi rov širine 2,5 m iskopan je na južnoj strani, na ivici vinograda i pašnjaka Mirka Šušaka pok. Petra, i odatle se istraživanje usmjerilo u pravcu sjeverozapada, gdje se odmah na dubini od 35 do 80 cm našlo na gusto poredane grobove (grobovi br. 1-16).

U daljem istraživanju taj pravilan slijed grobova nije se pojavljivao, iako se nastavilo frontalno iskopavanje u pravcu sjeverozapada. Nadalje se sistemom rova prešlo na tri segmenta: na pašnjak u pravcu južnih padina brežuljka koji se nastavljao na hrbat kose, dok su ostala dva segmenta išla smjerom istočnog i zapadnog pristranka brežuljka, šireći rov u periferne predjele do vinograda Mirka Vidova i njive Đure Graouca na istočnoj strani, te do poljskog puta i oranica Đure Prostrana i Jovana Oliverića na zapadnoj strani brežuljka.

Najgušće poredani grobovi pronađeni su na zapadnim padinama, gdje je zemljište bilo najpovoljnije za ukopavanje. Na tom sektoru pronađena su 84 groba, na dubini od 40 do 120 cm, gdje su među ostalim grobovima odraslih otkriveni i dječji grobovi kao i grobovi novorođenčadi s nedostatkom kostiju, budući da su one većim dijelom istrunule.

Po hrptu kose grobovi nisu bili tako gusti i znatno su plići, jer je ukopavanje diktirala struktura tla, pličina sloja humusa i litičasta struktura. Tu je pronađen 31 grob. To se sagledava i po grupacijama grobova, jer se tražilo pogodno tlo, pri čemu je svaki i najmanji dio pogodna zemljišta racionalno iskorišten. Na tom izduženom hrbatu

⁴ Radovi na istraživanju groblja na »Gredama« trajali su od 21. srpnja do 8. kolovoza 1959. godine, a sav stručni nadzor, fotografiranje i tehničku dokumentaciju izvodio je autor članka.

ima slučajeva da su se grobovi nalazili prislonjeni uz liticu (grob br. 25 i 34), pa im je jedna obložnica bila suvišna ili se litičasta neravnina iskoristila za grobne obložnice s time što se izravnavala mjestimično ubačenim kamenjem postavljenim »na nož« (grob br. 92). Jedan slučaj pokazuje nam da je na slučajno dubljem zemljištu pokopan odrasli pokojnik, a zatim nad njim naknadno jedno dijete (grob br. 44 i 47), svi u što racionalnijem iskorištavanju zemljišta. U krajnjem sjeverozapadnom dijelu centralnog slijeda grobova, gdje se plato brežuljka pomalo spušta i prelazi u ravničasto područje, grobovi su rjeđi, s očitom tendencijom grupiranja dječjih grobova. Neki grobovi na kolskom putu koji se odvajaju od glavnog (Čerjanskog) puta nisu imali sačuvan pokriv, neki ni uzglavnice ni donožnice ili obložnice. Zbog ovih oštećenja skeleti su se pronalazili samo u čestim (grobovi br. 125–139).

Na istočnim padinama brežuljka grobovi su znatno rjeđi. U tom sektoru pronađeno je samo 18 grobova, približno u dubinama grobova zapadne padine. Pri kraju tog segmenta, u pravcu sjevera, bilo je i nekoliko dječjih grobova.

Radi temeljitosti istraživao se i periferni prostor sondažnim iskopavanjem da se utvrdi rasprostranjenost groblja, ali ti radovi nisu dali rezultate, pa smatramo da je teren u cijelosti ispitan, i to u dužini od 38 metara, dok se prosječna širina kretala oko 30 metara. Ukupan broj starohrvatskih grobova na ovoj nekropoli iznosi 149. Očito je da je nekropola bila veća a da su grobovi uništeni na onom dijelu koji se obrađuje. Danas je tu vinograd koji vlasnik nije dozvolio da se istražuje, pa vjerujemo da se još koji grob tu nalazi u većoj dubini nego što je krčenjem zahvaćeno.

OPĆA KARAKTERISTIKA GROBLJA

Grobovi na »Gredama« uglavnom su bili orijentirani u pravcu sjeverozapad-jugoistok (133 groba), doduše s manjim ili većim odstupanjima. Međutim, nekoliko grobova bilo je okrenuto u pravcu sjever-jug (13 grobova) i u pravcu istok-zapad (3 groba). Prema tome, na tom groblju ne vidimo orijentaciju kao u ostalim poznatim nekropolama u Dalmaciji, koje su zadržale više-manje svoj uobičajeni smjer istok-zapad, ali se još uvijek očituje u orijentaciji jedan ustaljeni način ukopavanja, koji se konkretno u ovom slučaju pokriva s konfiguracijom tla, budući da kosa sa svojim hrbatom teče u istom pravcu.

Dubina grobova bila je različita. Općenito uzevši, grobovi su po kosi bili plići od onih na padinama, a periferni grobovi koji su dosežali do kolskog puta i ostali ispod njega pretrpjeli su oštećenja u svom gornjem dijelu, pa im originalna dubina nije sačuvana. To se naročito vidi na grobovima br. 133, 134, 136, 140, 141, 142 i 147. U najvećoj dubini bili su grobovi br. 11 i 29, 34 i 44, a ona je iznosila od 115 do 120 cm, dok su se u najmanjoj dubini našli grobovi br. 67 i 134, a iznosila je 20 cm. Inače se dubina najčešće kretala između 40 do 80 cm.

Dimenzije grobova su različite, već prema stasu pokojnika. Najmanji je grob br. 28 s dužinom od 46 cm, a najveći br. 119, koji je dug 220 cm. Širina grobova kretala se između 18 i 62 cm.

Na nekropoli »Grede« susrećemo tri tipa grobova, i to: 1) ovalni, 2) pačetrovinasti i 3) trapezoidni.

Prvi tip zastupan je sa 69 grobova. Međutim, unutar toga tipa možemo opet diferencirati po načinu gradnje tri vrste grobova, i to:

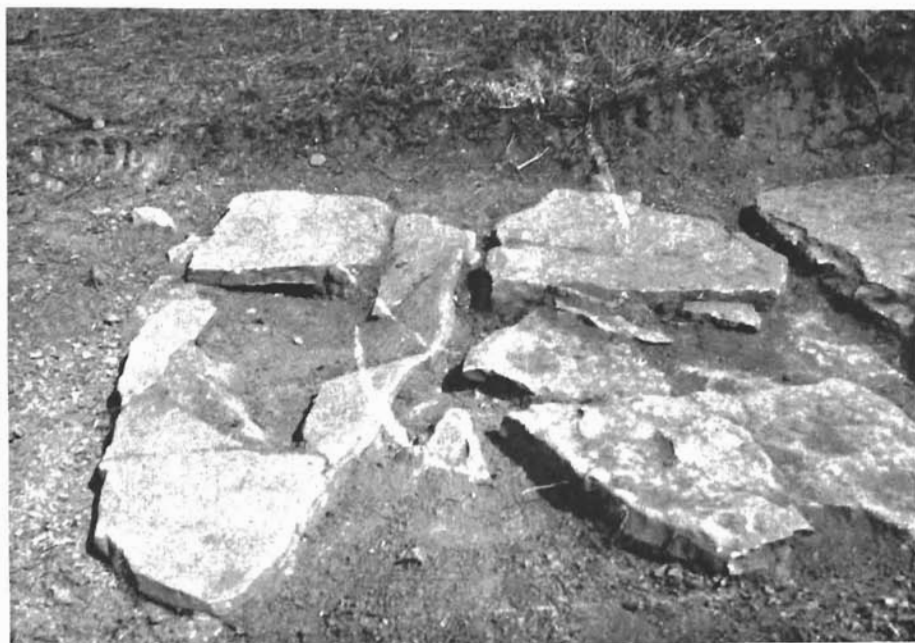
a) ovalni grobovi kojima su uzglavnice, donožnice i obložnice zidane od jednog reda nepravilnih kamenih ploča kako su se u prirodi lomile. To su grobovi br. 3, 4, 7, 9, 30, 41, 58, 59, 67, 75, 77, 103, 111, 112, 119, 122, 130, 132, 137, 139, 140, 141, 147 i 148, dakle ukupno 24 groba. Sve su te ploče zidane usuho.

b) ovalni grobovi kojima su uzglavnice i donožnice nepravilne ploče, ponekad toliko odebljale da više nalikuju nepravilnom kamenju, a obložnice su zidane od dva, tri i četiri sloja nepravilna kamenja, poslagana usuho ili oblijepljena ilovačom. Kako su grobovi zidani kamenjem različitih dimenzija, to se visina postizavala negdje samo ponekim većim kamenom, a negdje s više manjih, složenih jedan povrh drugoga. To su grobovi br. 5, 33, 35, 40, 43, 45, 46, 49, 50, 52, 54, 56, 57, 63, 65, 71, 83, 90, 91, 95, 96, 98, 102, 104, 105, 107, 109, 115, 116, 117, 124, 133 i 143, dakle ukupno 34 groba. Toj grupi moramo pridodati i grob br. 78, koji je lijevom stranom prislonjen uz liticu.

c) ovalni grobovi s obložnicama u kombinaciji nepravilnih ploča i kamenja. To su grobovi br. 8, 13, 134, 135, 136, 138, 144, 145, 146 i 149, dakle ukupno 10 grobova.

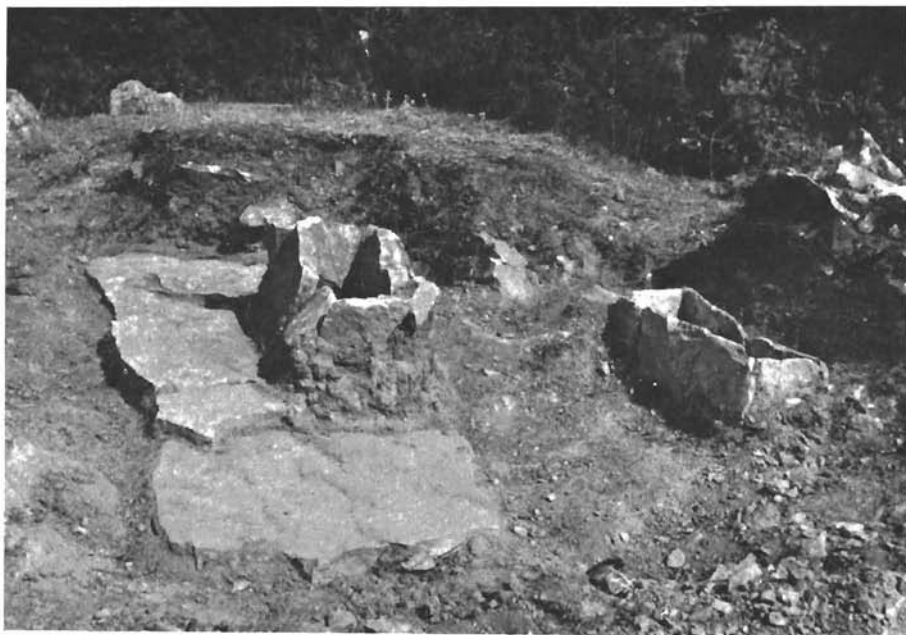
U drugi tip svrstavamo grobove pačetrovinastog oblika. Ovome tipu obložnice su načinjene od vapnenastih ploča različite debljine, ali se kod ovog tipa grobova vidi razlika prema grobovima koji su navedeni pod a), jer je kamenje ovdje klesano i dotjerivano, pa relativno vrlo dobro prijanja jedno uz drugo. Obložne stijene sačinjavale su jedna ili dvije (za dječje grobove), tri, četiri pa i više vertikalno postavljenih ploča (za grobove odraslih). Taj tip zastupan je s 45 grobova. To su grobovi broj 12, 14, 15, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 27, 28, 29, 32, 37, 38, 39, 44, 47, 48, 53, 55, 66, 68, 69, 73, 74, 79, 80, 82, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 94, 99, 108, 110, 113, 120, 121, 127, 128 i 142. Većina tih grobova zidana je usuho, dok su samo neki bili oblijepljeni ilovačom. Bilo je nekoliko grobova te vrste kojima je nedostajala po koja obložna ploča, neke su bile odvaljene, ali to su vjerojatno naknadna oštećenja, budući da su upravo ti primjerci bili u relativno plitkoj zemlji. Međutim, unutar ovog tipa pačetrovinastih grobova imamo tri groba, i to br. 118, 123 i 131, kojima su obložnice zidane u dva sloja nepravilnim kamenjem, dok je grob br. 25 lijevom stranom prislonjen uz liticu koja je iskorištena kao grobna obložnica.

Treći tip grobova sačinjavaju trapezoidni grobovi. Nađen je 31 takav grob. Po dimenzijama su ti grobovi najveći, vrlo pažljivo građeni, a uzglavnice, donožnice i obložnice su načinjene od kamenih ploča postav-

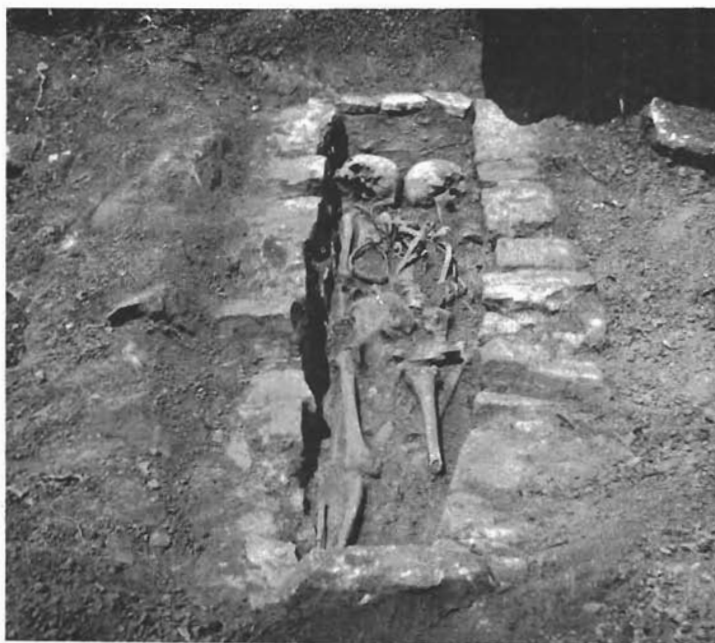
Sl. 1. Položaj groblja na »Gredama« prije iskopavanja

Sl. 2. Otkopani grobovi br. 49 i 50 s djelomično urušenim pokrovnim pločama

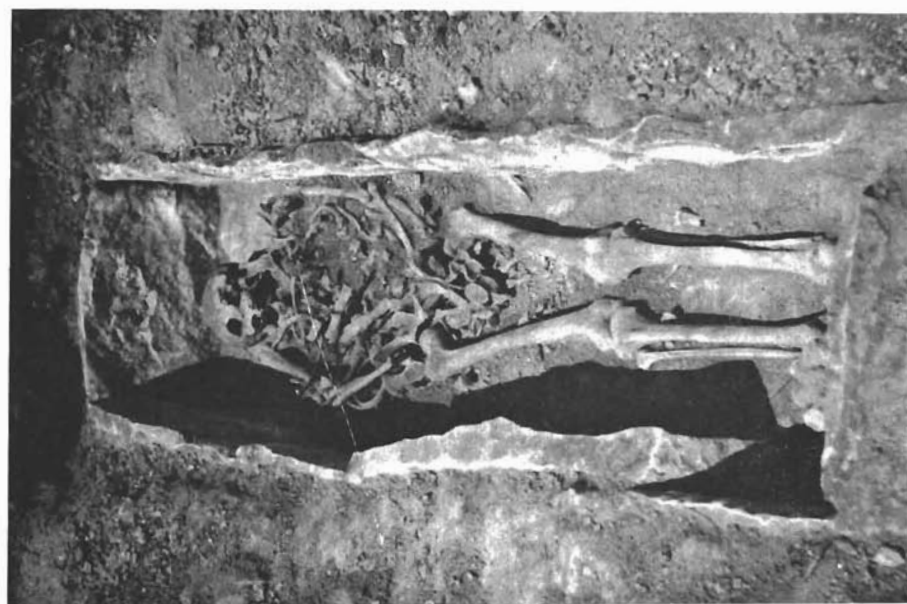
Sl. 3. Dječji grobovi br. 47 i 48, otkriveni u gornjem sloju groblja

Sl. 4. Istraženi dječji grobovi br. 120-123

Sl. 5. Otkopani grob br. 45

Sl. 6. Otkopani grobovi zidani uslojenim nepravilnim kamenjem

Sl. 7. Grupa otkopanih grobova ovalnog i pačtvorinastog oblika zidana nepravilnim pločama

ljenih »na nož«, na kojima se ponekad naziru izrazitiji tragovi klesanja, kako bi se što bolje mogle prilagoditi jedna drugoj. To su grobovi br. 1, 2, 6, 10, 11, 16, 19, 20, 26, 36, 42, 51, 60, 61, 62, 64, 70, 72, 76, 81, 92, 93, 100, 101, 106, 114, 125, 126 i 129, dakle ukupno 29 grobova. U tim grobovima zbog relativno bolje izradbe, nije se nailazilo na tragove spojne smjese, ilovače ili maltera. Iz te grupe samo grobu br. 31 nedostajala je uzglavnica i donožnica, dok je grob br. 34 desnom svojom stranom bio prisljonjen uz liticu, koja je zamjenjivala grobnu obložnicu.

Iznenaduje činjenica da je dno većine grobova, njih 113, bilo popločano nepravilnim kamenim pločama po svoj dužini groba. Popločenje je nedostajalo u grobovima br. 25, 31, 37, 38, 39, 42, 45, 53, 57, 62, 65, 82, 87, 89, 92, 112, 113, 117, 119, 124, 132, 134 i u grobovima od 136 do 149, dok su dva groba, br. 44 i 52, imala samo mjestimično popločenje dna u gornjem dijelu grobne površine, tj. od pojasa do glave. Međutim, kako su na »Gredama« mjestimično konstatirana i dva sloja ukopavanja, to su dna gornjih grobova sačinjavali pokrivi onih donjih. Takav je slučaj na primjer kod dječjeg groba br. 47, koji je legao na grob br. 44.

Sve tipove grobova prate poklopnice s jednom (što je rjeđi slučaj, i to samo kod dječjih grobova), dvije ili više nepravilnih kamenih ploča. Grobne ploče nedostajale su kod 41 groba, i to na grobovima broj 3, 6, 7, 17, 31, 32, 33, 35, 42, 47, 53, 67, 70, 77, 78, 82, 89, 91, 92, 104, 108, 113, 117, 118, 119, 120, 124, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 140, 141, 142 i 147, dok su kod tri groba, br. 45, 116, i 148, samo mjestimično sačuvane. Bilo je slučajeva da su grobne ploče pokrivala i po dva groba, kao npr. kod grobova br. 38 i 39, ali to su zapravo dječji grobovi, koji bi nam mogli indicirati istovremenu smrtnost novorođenčadi.

Interesirajući se za vrstu kamena kojom je građena grobna arhitektura na »Gredama«, saznali smo prema pričanju radnika i okolnih mještana da se »žuti kamen«, koji je na našoj nekropoli prevladao, i danas vadi u bližem kamenolomu sela Pridrage zvanom »Pločište«. Po strukturi lako je lomljiv u slojevima a upotrebljava se u lokalnom građevinarstvu za krovne pokrove. »Bijeli kamen«, koji je mnogo rjeđi na spomenutoj nekropoli i koji se ne može lomiti u slojevima, vadi se na području Kašića i Smilčića u kamenolomu »Lokvice«, »Grabovača« i »Rupe«.

Ni u jednom otkrivenom grobu nije se naišlo na tragove drvenog lijesa, čavala ili drugih grobnih oznaka.

Što se tiče osteoloških ostataka, od 149 grobova, koliko ih se pronašlo na »Gredama«, svi su imali skelete osim dva groba, i to br. 75 i 77. U tim grobovima bili su ili po jedan skelet in situ (u 113 grobova) ili po više skeleta, od kojih je uvijek jedan bio in situ, a kosti ostalih su pri novom ukopu bile vadene i naknadno na hrpu nabacane, bilo do nogu, u sredini na prsima i trbuhu ili pak sa strane. Takvih slučajeva imamo u 15 grobova, i to u grobovima br. 18, 26, 31, 44, 51, 54, 63, 76, 79, 102, 109, 115, 139, 145 i 149. U tri groba imamo slučaj da je i jedan

postojeći skelet ispreturan, a to su grobovi br. 2, 3 i 104, što bi se moglo pripisati krtičenju, dok je grob br. 45 imao dva skeleta in situ, muškarca i ženu, a bili su ukopani jedan iznad drugoga. U ostalih 15 grobova skeleti su pronađeni samo djelomično jer su truljenjem nestajali. Među njima su zastupani uglavnom dječji grobovi, i to br. 78, 83, 88, 89, 92, 101, 103, 112, 113, 132, 133, 134, 140, 141 i 146.

Prema osteološkim ostacima spol se mogao odrediti kod 64 skeleta, od kojih je bilo 28 muških, a 36 ženskih. U ostalim grobovima uslijed ispremiješanosti, djelimičnih ostataka i zbog loše sačuvanosti skeleta spol se nije mogao raspoznati, a takvih slučajeva bilo je u 19 grobova. U ostalih 66 grobova bila su ukopana djeca, iz čega se sagledava velik mortalitet naročito dojenčadi (u 30 grobova).

Analizirajući položaj skeleta na nekropoli »Grede«, može se zaključiti da su se pokojnici ukopavali u ispruženom stavu. Ruke su uvijek bile ispružene niz tijelo, osim u pet slučajeva, i to u grobovima br. 74, 85, 86, 94 i 121, gdje su ruke bile prekrížene na prsima, odnosno na truhuu. Glava je redovito nađena u položenom stavu, no znala se okrenuti i na sljepoočice ili u toku vremena pasti na nadlaktične kosti.

ARHEOLOŠKI NALAZI U GROBOVIMA

Od 149 grobova koliko ih je pronađeno na »Gredama« njih 40 sadržavalo je arheološke nalaze nakitnog karaktera, koje ovdje opisujemo po slijedu grobova.

Grob br. 1. – Dvije karičice nađene s lijeve i s desne strane glave. Jedna je karičica od srebra i nešto odebljala, a krajevi joj završavaju petljicama. Promjer duže osi iznosi 1,8 cm, a kraće 1,7 cm. Druga karičica, inače nešto deformirana, načinjena je od dosta tanke bakrene žice. Na jednom kraju završava se uškom, a na drugom malenom petljom. Promjer duže osi iznosi 1,9 cm, a kraće 1,6 cm.

Grob br. 4. – Par srebrnih naušnica s jednom izduženom jagodom poput privjeska, nađen s lijeve i s desne strane glave. Obje naušnice su dosta oštećene, budući da jednoj nedostaje gornja polovina karike, a drugoj je izdužena jagoda otpala i od nje je preostao samo manji dio. Na donjem dijelu ovalne karike pričvršćena je izdužena jagoda na taj način da manjim dijelom strši i unutar karike. Izdužena jagoda je valjkastog oblika. Površina joj je razdijeljena na četiri jednaka polja, a te razdjele po dužini čini dvostruko tordirana filigranska žica. Na jednom i na drugom kraju jagode završavaju malom bradavicom. Karika je s obje strane imala još po jedno malo koljence, koje je načinjeno od zavijene tanke niti. Visina naušnice iznosi 4,4 cm, širina 2,2 cm, a dužina jagoda 2,3 cm.

Na lijevoj ruci nađen je srebrni prsten trokutastog presjeka, kojemu su krajevi spojeni malom zakovicom. Promjer prstena iznosi 2 cm.

Grob br. 7. – Par bakrenih karičica ovalnog oblika, nađen s lijeve i desne strane glave. Obje karičice završavaju na jednom kraju uškom a na drugom malom petljom. Oksidacijom su poprimile tamnozelenu patinu. Promjer duže osi iznosi 2,5 cm, a kraće 2,3 cm.

Na lijevoj ruci nađen je bakreni prsten sivozelenkaste patine, inače po svojoj površini dosta nagrizen i hrapav. Iznutra je ravan, a izvana konveksan, dok su mu krajevi spojeni malom zakovicom. Promjer prstena iznosi 2 cm.

Grob br. 13. – Par srebrnih naušnica tipa s tri jagode, nađenih s lijeve i s desne strane glave. Obje naušnice imaju srednju jagodu izduženu poput privjeska. Jedna je dobro sačuvana, dok je drugoj otpao gornji dio karičice i jedna bočna jagoda. Izdužena jagoda je valjkastog oblika, a manjim dijelom strši i unutar karike. Čitava površina joj je razdijeljena na četiri jednaka uzdužna polja tordiranom filigranskom žicom. Jedan i drugi kraj jagode završava malom bradavicom. Bočne jagode su jajolikog oblika, a načinjene su od dvije glatke spojene polutke. Po sredini gdje se te polutke spajaju, kao i na krajevima jagode, optočena je tordiranom filigranskom žicom. Visina naušnice iznosi 5,7 cm, širina 3,5 cm, dužina srednje jagode 3 cm, bočnih jagoda 0,9 cm.

Na desnoj ruci nađen je dosta masivan brončani prsten, načinjen tehnikom lijevanja. Površine su mu zaobljene. Promjer mu iznosi 2 cm, a širina 0,6 cm.

Grob br. 16. – Par bakrenih naušnica tipa jedne jagode, nađenih s lijeve i s desne strane glave. Jedna je naušnica dobro sačuvana, dok je drugoj deformirana karika, a jagoda oksidacijom nagrizen i djelimično oštećena. Jagode su jajolikog oblika, a načinjene su od dvije glatke spojene polutke. Promjer karičice iznosi 2,5 cm, a dužina jagodica 1,2 cm.

Grob br. 20. – Jedna srebrna naušnica nađena je s lijeve strane glave dječjeg skeleta. Dosta je loše sačuvana, budući da je od karike preostao samo jedan dio, a jagodica je djelimično nagrizen i oštećena. Jajolikog je oblika, a sačinjavaju je dvije glatke spojene polutke. Promjer karičice iznosi 2,5 cm, dužina jagode 1 cm.

Grob br. 30. – Dvije srebrne naušnice nađene su s lijeve i s desne strane glave. Obje su deformirane i oštećene. Jedna je prelomljena, a krajevi joj završavaju uškom i petljom, dok su kod druge oba završetka otpala. Na donjem dijelu ove posljednje uvučeno je zrno od ogrlice a načinjeno je od staklene paste žućkaste boje. Promjer karičice iznosi 2 cm.

Grob br. 33. – Dvije bakrene i jedna srebrna naušnica nađene su ispod glave. Pripadaju tipu prostih karičica, a po veličini su različite. Najveća je bakrena karika zelenkaste patine. Ovalnog je oblika a krajevi joj se dodiruju. Promjer duže osi iznosi 2,9 cm, a kraće 2,6 cm. Druga bakrena karičica malo je deformirana, a krajevi joj završavaju

malim petljicama. Promjer duže osi iznosi 1,8 cm, a kraće 1,6 cm. Srebrna karičica dosta je deformirana i ima jako rastvorene krajeve. Promjer duže osi iznosi 2,5 cm, a kraće 2 cm.

Na desnoj ruci nađen je prsten od slaba srebra tamnosive patine. Dosta je masivan, a načinjen je tehnikom lijevanja. Iznutra je manje a izvana nešto više zaobljen. Promjer mu iznosi 2,1 cm.

Grob br. 47. – Bakrena naušnica tipa proste karičice nađena je u visini glave dječjeg skeleta. Promjer joj iznosi 1,5 cm.

Grob br. 55. – Srebrno dugme svjetlosive patine nađeno je na grudnom košu pokojnika. Oblika je kugle a načinjeno je od dvije glatke spojene kalote. Na gornjem dijelu su ostaci stršeće uske koja je otpala. Promjer 1 cm.

Grob br. 56. – Bakrena naušnica tipa proste karičice zelenkastosmede patine, nađena je s lijeve strane glave. Izvorno je deformiranog oblika. Promjer duže osi iznosi 1,3 cm, a kraće 0,9 cm.

Grob br. 66. – Bakrena karičica tamnosive patine, nađena je sa strane glave. Romboidnog je presjeka, a krajevi su joj spljošteni i zavrnuti prema unutra. Na donjem dijelu karike omotana je uska pločica u obliku koljenica, koja je pokretna. Karičica je ovalnog oblika, te joj promjer duže osi iznosi 2 cm, a kraće 1,6 cm.

Grob br. 79. – Par bakrenih naušnica tipa proste karičice, nađen sa strane glave. Obje su dosta deformirane i nepotpune. I jednoj i drugoj je jedan kraj otpao. Visina deblje karičice iznosi 1,7 cm, a rastvor među krajevima 0,7 cm. Visina tanje karičice iznosi 1,6 cm, a rastvor među krajevima 0,7 cm.

Na lijevoj ruci nađen je masivan prsten od slaba srebra, a izrađen je tehnikom lijevanja. Iznutra je ravan a izvana konveksan. Promjer mu iznosi 2 cm.

Grob br. 85. – Par srebrnih naušnica s jednom jagodom, nađeni sa strane glave. Kod obiju naušnica karika je deformirana, a jagode nagrizenе i oštećene. Jagode su jajolikog oblika, a načinjene su od dvije glatke spojene polutke. Po sredini, gdje se te polutke spajaju, kao i na krajevima, jagode su optočene jednom naroskanom niti. Promjer karika iznosi 3 cm, dužina jagoda 1,5 cm.

Grob br. 90. – Bakreni prsten nađen na desnoj ruci skeleta. Iznutra i izvana je blago konveksan, a krajevi su mu zaletovani. Promjer prstena iznosi 2,1 cm.

Grob br. 91. – Bakreni prsten tamnosive patine nađen je na desnoj ruci skeleta. Oksidacijom je dosta oštećen, od čega je jedna strana jako istančana. Iznutra i izvana je blago konveksan. Promjer mu iznosi 2 cm.

Grob br. 96 – Par srebrnih naušnica s jednom jagodom, nađenih sa strane glave. Obje karike su ponešto deformirane. Jagode su jajolikog oblika, a načinjene su od dvije glatke spojene polutke. Po sredini, kao i na krajevima, jagode su optočene jednom filigranskom žicom. Promjer karika iznosi 3,5 cm, dok je dužina jagode 1,8 cm.

Grob br. 97 – Bakreni prsten tamne patine nađen je na desnoj ruci. Trokutastog je presjeka, a krajevi su bili spojeni malom zakovicom budući da su prelazili jedan preko drugoga. Promjer 1,9 cm.

Grob br. 98. – Fragment željezne karičice, nađen s lijeve strane glave. Oksidacijom je dosta nagrizen. Prema vidljivim ostacima karičica je završavala petljom. Dužina preostalog dijela iznosi 2,5 cm.

Grob br. 99. – Srebrna naušnica s jednom jagodom, nađena je s desne strane glave. Naušnica je potpuno zdrobljena. S lijeve strane nađena je srebrna karičica, također polomljena. Jagoda je bila načinjena od dvije glatke spojene polutke. Karičica na jednom kraju završava uškom, dok joj je drugi kraj otpao. Promjer sačuvanog dijela karičice iznosi 1,6 cm.

Grob br. 105. – Par srebrnih prostih karičica, nađen s lijeve i s desne strane glave dječjeg skeleta. Obje karičice su ponešto deformirane. Promjer jedne iznosi 2 cm, druge 1,9 cm.

Grob br. 106. – Par srebrnih naušnica s jednom jagodom, nađene sa strane glave. Ušćivanost im je dosta dobra. Jagode su jajolikog oblika, a načinjene su od dvije glatke spojene polutke. Po sredini, kao i na krajevima, jagode su optočene nizom granuliranih zrnaca. Promjer iznosi 2,5 cm, a dužina jagode 1,3 cm.

Grob br. 109. – Bakrena karičica, nađena s desne strane glave. Izvorno je deformiranog oblika, a krajevi su joj otegnuti. Promjer duže osi iznosi 1,1 cm, a kraće 0,8 cm.

Grob br. 115. – Par bakrenih naušnica s jednom jagodom, nađen sa strane glave. Karike obiju naušnica su polomljene u više fragmenata. Jagode su jajolikog oblika, a načinjene su od dvije spojene polutke. Po sredini, kao i na krajevima, jagode su optočene jednom filigranskom niti. Na svakoj polutki su aplicirane po četiri arkade izrađene od filigranske žice, a postavljene su jedna nasuprot drugoj. Dužina jagode iznosi 1,5 cm.

Na desnoj ruci nađen je bakreni prsten tamnozeleno patine. Iznutra je ravan, a izvana blago konveksan, dok su mu krajevi ojačani i ponešto spljošteni zbog letovanja. Promjer mu iznosi 2,1 cm.

Grob br. 116. – Bakreni prsten tamne patine nađen je na prstu desne ruke. Trokutastog je presjeka, a krajevi su mu spojeni jednom malom zakovicom. Promjer mu iznosi 1,9 cm.

Grob br. 117. – Bakreni prsten zelenkastosmede patine nađen je na položaju desne ruke. Trokutastog je presjeka, a krajevi su mu spojeni jednom malom zakovicom. Čitava vanjska površina prstena je naroskana, a to se postiglo tehnikom kuckanja. Promjer mu iznosi 1,9 cm.

Grob br. 119. – Naušnica tipa ukosnice s jednom jagodom nađena je sa desne strane glave. Karika je od bakrene, dosta debele žice, prelomljena je i mjestimično deformirana. Jagoda je od srebra, a načinjena je od dvije spojene glatke polutke. Po sredini, gdje se te polutke spajaju, optočena je s dva niza granuliranih zrnaca, između kojih je umetnuta filigranska nit. Krajevi jagode također su oivičeni s dva niza granuliranih zrnaca. Promjer karike iznosi 3,5 cm, a dužina jagode 1,3 cm.

Grob br. 125. – Par srebrnih naušnica i dvije bakrene karičice nađene su s lijeve i desne strane glave. Srebrne naušnice imaju na donjem dijelu karike dva ukrasa srcolika oblika, od kojih jedan stoji u unutrašnjem prostoru karike, a drugi u obrnutom smjeru prema van. Taj ukras sačinjen je od naroskane niti. Po sredini tih srcolikih tijela, tj. od jednog do drugog vrha, zaletovana je jedna isto tako naroskana žica. Karike su na jednom kraju završavale uškom, a na drugom malom petljom. Visina naušnice iznosi 3 cm, širina 1,5 cm.

Bakrene karičice su načinjene od tanke žice. Jedna je prelomljena i deformirana. Na jednom kraju završavale su uškom, a na drugom petljom. Ovalnog su oblika, te im promjer duže osi iznosi 2,1 cm, a kraće 1,8 cm.

Grob br. 126. – Par srebrnih naušnica s jednom jagodom, nađenih s lijeve i s desne strane glave. Obje karike su oksidacijom nagrizenе tako da je od jedne ostao samo manji dio. Jagode su jajolikog oblika a načinjene su od dvije spojene polutke. Po sredini su optočene jednom filigranskom niti, dok su površine polutki ukrašene apliciranom vijugastom filigranskom žicom. Dužina jagode iznosi 1,3 cm.

Grob br. 130. – Par srebrnih naušnica s jednom jagodom, nađenih s lijeve i s desne strane glave. Jednoj je karika potpuno otpala, a jagoda joj je nagrizenа i oštećena. Kod druge se karika na jednom kraju završava uškom, a na drugom petljom. Jagode su jajolikog oblika. Čitava im je površina ukrašena s dva reda uzdužno aplicirane filigranske žice u obliku valovnice i granuliranim zrcima. Promjer karike iznosi 3,5 cm, a dužina jagode 1,5 cm.

Grob br. 131. – Par srebrnih naušnica s jednom izduženom jagodom i s dva mala koljenca, nađene su s lijeve i s desne strane glave. Obje naušnice ponešto su oštećene. Jednoj je otpao kraj karičice s petljom, a izdužena jagoda je s jedne strane nagrizenа i oštećena. Drugoj je karika prelomljena, a kraj s petljicom također je otpao, dok je izduženi privjesak na oba kraja oštećen i manjkav. Izdužena jagoda u obliku privjeska stožastog je oblika, a čitava joj je površina ukrašena apliciranom filigranskom žicom u obliku izdužene osmice. Krajevi im za-

vršavaju malom bradavicom. Sa strane izdužene jagode na karici nalaze se dva mala koljenca, koja su načinjena od tanke i uske plehnate pločice omotane oko karike. Karike se na jednom kraju završavaju uškom, a na drugom petljicom. Visina naušnice iznosi 4,6 cm, širina 2,5 cm, a dužina izdužene jagode 2,5 cm.

Grob br. 133. – Prsten od slaba srebra izrađen tehnikom lijevanja, tamnosive patine, nađen je na položaju desne ruke među fragmentarnim ostacima skeleta. Iznutra je ravan, a izvana konveksan. Promjer mu iznosi 2 cm.

Grob br. 134. – Par bakrenih naušnica s nastavkom u obliku slova S, nađenih sa strane glave. Jedna je dobro sačuvana, dok je drugoj otpao zavrnuti dio S nastavka, a karika je deformirana. Ovalnog su oblika. Promjer duže osi iznosi 2,7 cm, a kraće osi 2,4 cm.

Grob br. 135. – Srebrna naušnica s jednom pozlaćenom jagodom i srebrna karika s ostacima pozlate nađene su sa strane glave potpuno istrunulog dječjeg skeleta. Ušćivanost naušnice je dosta loša, budući da joj je karika polomljena u više komada, a jagoda nagrizena i oštećena. Jagoda je jajolikog oblika, a načinjena je od dvije spojene polutke. Čitava joj je površina razdijeljena na četiri polja od dva niza granuliranih zrnaca. Unutar tih polja nalaze se po dva mala trokutića ispunjena granulacijom, koji se svojom osnovicom dotiču, pa tako dobivaju izgled romba. Dužina jagode iznosi 1,2 cm. Karika je okruglog oblika, a načinjena je od dosta debele žice. Krajevi joj se dotiču. Promjer karike iznosi 2,3 cm.

Na grudnom košu nađena su tri jajolika srebrna zrna od naušnice, od kojih je jedno dosta manje i oštećeno. Zrna su načinjena od dvije glatke spojene polutke. Po sredini, gdje se te polutke spajaju, omotana je dvostruka srebrna žica. Polutke su ukrašene s po osam apliciranih filigranskih žica u obliku latica cvijeta. Na jednom kraju zrno je završavalo uškom, a na drugom valjkastim tuljcem. Kod većih zrna uške su otpale, a ostale su samo manje česti. Zrna od naušnica našla su drugu primjenu i služila kao dugmad ili kao ukrasni privjesci. Dužina većih zrna iznosi 2,9 cm, a promjer 1,6 cm, dok je dužina manjeg zrna 1,8 cm, a promjer 1,1 cm.

Grob br. 136. – Par srebrnih naušnica tipa jedne jagode, nađenih sa strane glave potpuno istrunulog dječjeg skeleta. Vrlo su loše sačuvane. Naime, obje su karike polomljene u više fragmenata, a jagode su smrskane. Inače su bile načinjene od dvije glatke spojene polutke. Promjer karika iznosi 4 cm.

Grob br. 139. – Dvije bakrene karičice s nastavkom u obliku slova S i jedna bakrena prosta karičica nađene su sa strane glave dobro sačuvanog ženskog skeleta. Jedna karičica sa S nastavkom u dobrom je stanju, dok je drugoj otpao S nastavak i dijelić na drugom kraju. Ovalnog su oblika, te im promjer duže osi iznosi 1,9 cm, a kraće 1,6 cm. Prosta karičica je deformirana, a krajevi joj prelaze jedan preko drugog. Promjer duže osi iznosi 1,8 cm, a kraće 1,5 cm.

Na lijevoj ruci nađen je prsten izrađen od slaba srebra, zelenkasto-sive patine, a načinjen je tehnikom lijevanja. Na jednom je mjestu pukao, pa su mu krajevi malo rastavljeni. Promjer prstena iznosi 2,1 cm, širina 0,6 cm.

Grob br. 142. – Brončana karika zelenkastosive patine, nađena je ispod istrunule glave dječjeg skeleta. Načinjena je od dosta debele žice, a krajevi su joj malo rastvoreni. Ovalnog je oblika. Promjer duže osi iznosi 1,8 cm, a kraće 1,4 cm.

Grob br. 144. – Dvije bakrene karičice nađene su sa strane glave. Objе karičice su polomljene i deformirane. Promjer veće iznosi 2,8 cm, a manje 2,3 cm.

Na desnoj strani nađen je prsten od slaba srebra, tamnosive patine, a načinjen je tehnikom lijevanja. Iznutra i izvana je blago zaobljen. Promjer prstena iznosi 2,2 cm.

Grob br. 145. – Bakreni tordirani prsten nađen je na desnoj ruci ženskog skeleta. Načinjen je od trostruko uvijene žice, a krajevi mu se dotiču. Promjer prstena iznosi 1,9 cm.

Grob br. 149. – Prsten od slaba srebra nađen je na lijevoj ruci ženskog skeleta, a načinjen je tehnikom lijevanja. Iznutra i izvana blago je zaobljen. Promjer prstena iznosi 1,8 cm, širina 0,6 cm.

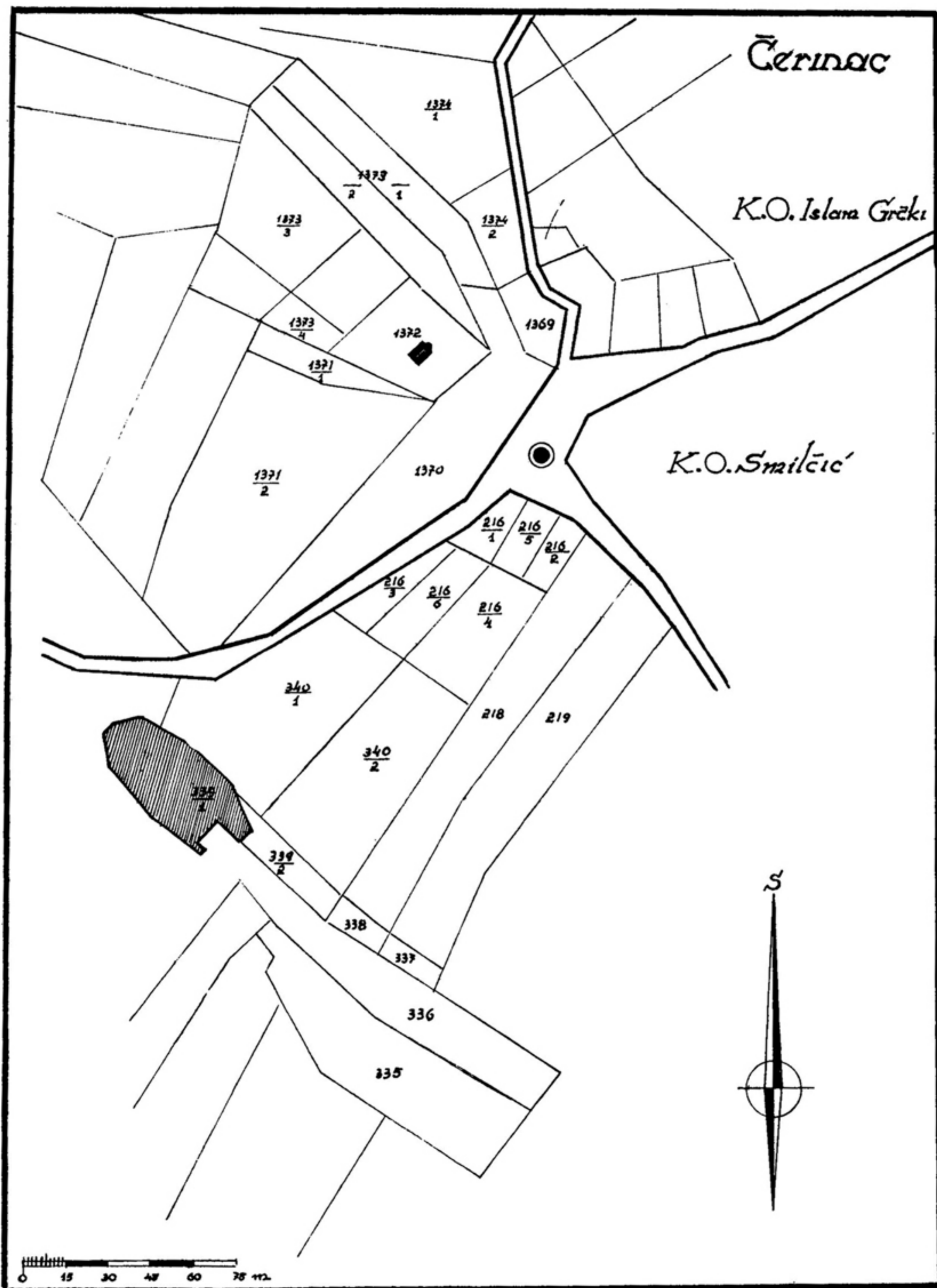
U prekopavanju gornjeg humusnog sloja iznad grobova pronašao se jedan prsten.

Prsten je deformiran, izrađen je od bakra tamnozelenе patine, a nađen je iznad grobova br. 58 i 139. Načinjen je od tankog lima kojemu su krajevi na stražnjem dijelu spojeni malom zakovicom. Na prednjem proširenom dijelu prsten je ukrašen sa šest malih urezanih kružnica, od kojih se zrakasto provlače tačkaste linije do centralne kružnice. Po dvije kružnice nalaze se u slijedu i sa strane, gdje se proširenje suzuje, a međusobno su povezane sitnim urezima motiva riblje kosti. Promjer prstena iznosi 1,8 cm, širina proširenog dijela 1,0 cm, a stražnjeg dijela 0,6 cm.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Dosadašnja izlaganja nam govore da se radi o groblju koje se uklapa u vremensko razdoblje dosadašnjih čestih nalaza starohrvatskih groblja s ostacima materijalne kulture, pa svojim sveopćim karakteristikama upotpunjava sliku mnogih do sada već otkrivenih na području Dalmatinske Hrvatske. No želimo li detaljnije fiksirati njegovo datiranje, moramo analizirati grobnu arhitekturu i kulturni inventar, tj. arheološke nalaze koji su pronađeni u njemu.

Spomenuli smo da su na »Gredama« pronađena tri tipa grobova, i to ovalni, pačetrovini i trapezoidni, koji se i inače susreću na do sada otkrivenim starohrvatskim grobljima u današnjoj Dalmaciji. Zbog važnosti takvih grobnih karakteristika već je Lj. Karaman obradio razvoj

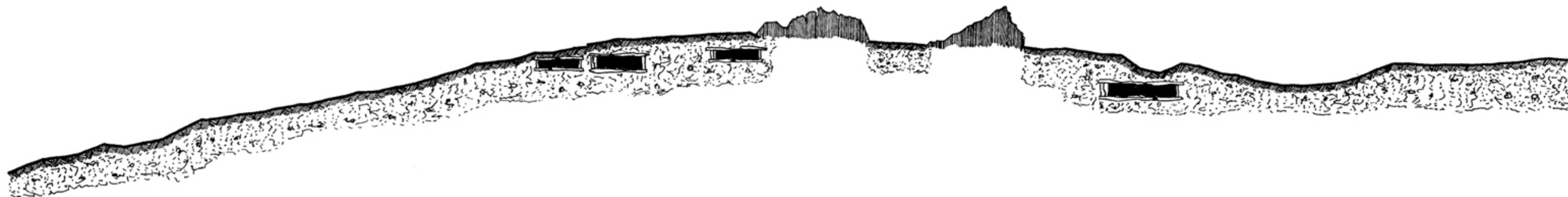

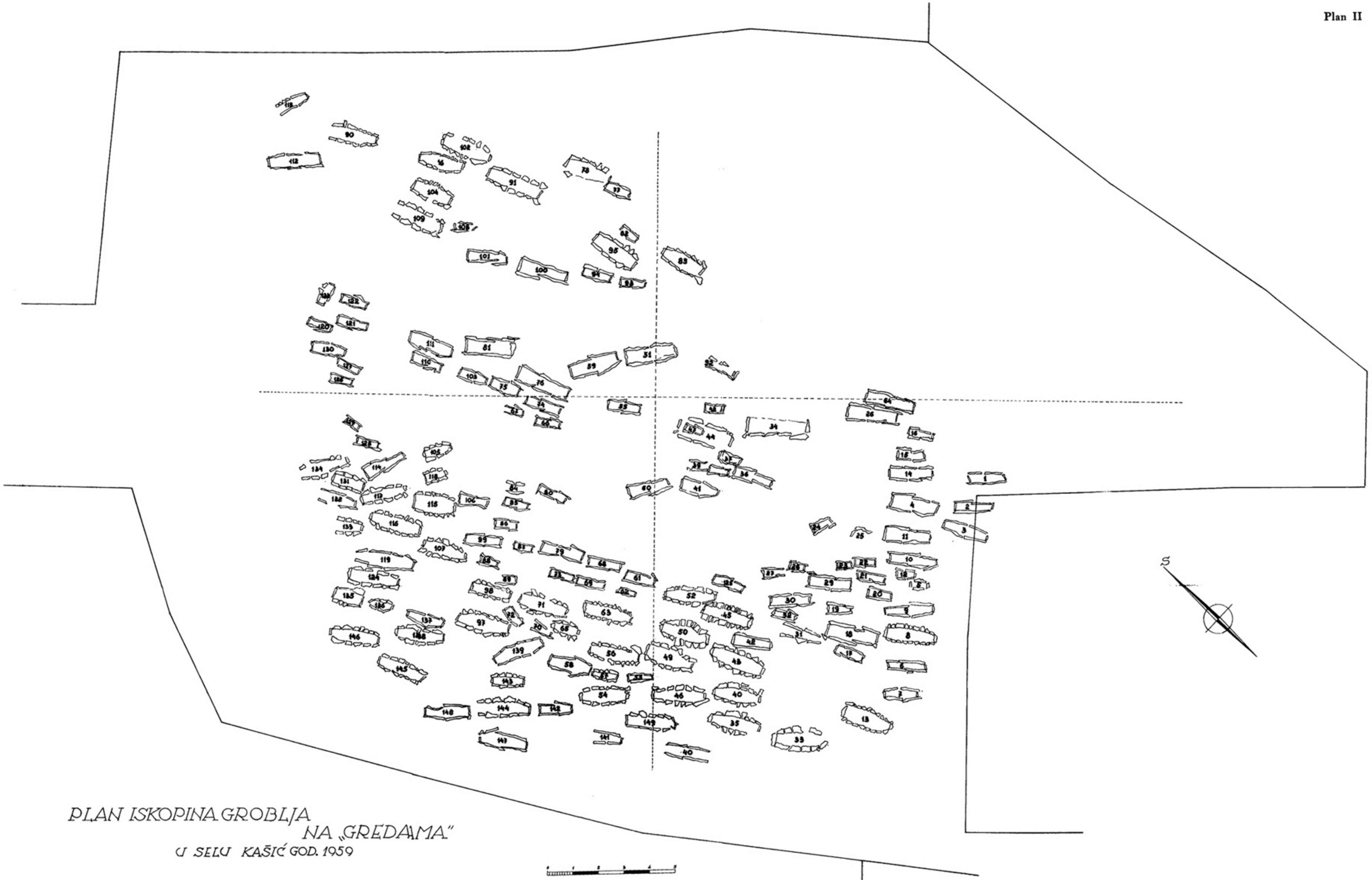
Presjeci sa profilom iskopavanja

POPREČNI PRESJEK

UZDUŽNI PRESJEK

PLAN ISKOPINA GROBLJA
NA »GREDAMA«
U SELU KAŠIĆ GOD. 1959

starohrvatskog groblja i datirao pojedine tipove grobova, svrstavajući ih po kronološkoj klasifikaciji u grobove u prostoj rasi s kosturom iz neznabožackog perioda a datira ih u VIII stoljeće, u grobove s djelomično oblaganim kamenjem, na koje se nadovezuju ovalni grobovi, koje datira od IX do XI stoljeća, ali, kako kaže, oni se javljaju i traju još dugo iza 1000. godine. Na ovaj tip, po Karamanovoj klasifikaciji, nadovezuju se u XI stoljeću grobovi na više spratova u obliku pačetvorinastih kamenih škrinja.⁵ Dakle, prema Karamanu, naši grobovi na »Gredama« pripadali bi razdoblju od IX do XI stoljeća. Međutim, ovu Karamanovu klasifikaciju i dataciju starohrvatskih grobova u Dalmatinskoj Hrvatskoj mijenja S. Gunjača konstatirajući da se u starohrvatskim nekropolama javljaju tri tipa grobova, od kojih osnažuje prvi tip Karamanove klasifikacije, dok drugi tip predstavljaju grobovi ovalnog oblika, koje najviše susrećemo, a datira ih od IX do XIII stoljeća, dok se u treći tip svrstavaju pačetvorinasti, odnosno trapezoidni grobovi, sastavljeni od gotovih tesanih ploča, koje međusobno nisu vezane spojnim materijalom. Taj najkasniji tip grobova nastavlja se na ovalne, a pripadaju razdoblju od XII do XIV stoljeća.⁶ Što se tiče priloga u grobovima Karaman govori kako se u ovalnim grobovima, dakle u grobovima od IX do XI stoljeća, vrlo često nalazio nakit kojim su se pokojnik ili pokojnica za života kitili, dok u grobovima XI stoljeća gotovo i nema predmeta.⁷ Ali, kako kaže S. Gunjača, novija iskopavanja unose krupne promjene i u datiranje grobova s priložima korigirajući Karamanove tvrdnje da i u grobovima od XI do XIV stoljeća priloži prilično intenzivno teku,⁸ pa je još uvijek u našoj hrvatskoj i uopće jugoslavenskoj arheologiji prerano praviti sinteze.⁹ Novija arheološka istraživanja to mogu samo potvrditi i pokazati da se kronologija nekropola ne može za sada sigurno postavljati na osnovu tipologije grobova, o čemu je pisao i D. Jelovina, iznoseći cjelokupan problem u vezi s kronologijom i datacijom starohrvatskih grobova u Dalmaciji.¹⁰

Vratimo li se na naše starohrvatsko groblje na »Gredama«, iz svega gore rečenog može se konstatirati ovo: S obzirom na karakteristike grobne arhitekture, gdje se javljaju tri tipa starohrvatskih grobova, i to

⁵ Lj. Karaman, Iskopine društva »Bihaća« u Mravincima i starohrvatska groblja, Rad JAZU, knj. 268, Zagreb 1940, str. 24-26. i 30-36.

⁶ S. Gunjača, Četvrta starohrvatska crkva u Biskupiji kod Knina i groblje oko nje, Starohrvatska prosvjeta, III s., sv. 2, Zagreb 1952, str. 63. i dalje. Tu svoju tvrdnju Gunjača ponavlja i u predavanju održanom u Jugoslavenskoj akademiji, a štampanom u knjizi: Novi naučni rezultati u hrvatskoj arheologiji, Zagreb 1958, str. 24. i dalje.

⁷ Lj. Karaman, o. c., str. 36.

⁸ S. Gunjača, Novi naučni rezultati u hrvatskoj arheologiji, Zagreb 1958, str. 24.

⁹ Ibidem.

¹⁰ D. Jelovina, Kasnosrednjovjekovna nekropola »Greblje« u selu Maljkovu, Starohrvatska prosvjeta, III s., sv. 7, Zagreb 1959, str. 364. O tom problemu kronologije i datacije starohrvatskih grobova u Dalmaciji Jelovina je pisao i u svojoj radnji: Ransrednjovjekovna nekropola na »Razbojinama« u selu Kašiču kod Zadra, rukopis za 10. broj SHP, pa kolegi Jelovini zahvaljujem na ustupljenom rukopisu.

ovalni, pačetrovinasti i trapezoidni, morali bismo groblje datirati u jedan širi vremenski okvir od IX do XIV stoljeća, bazirajući to na novim arheološkim rezultatima do kojih je došao S. Gunjača.

Grobni inventar ipak je najviše zastupan u ovalnim grobovima, što bi bar u ovom slučaju odgovaralo Karamanovoj konstataciji, ali se grobni prilozi nalaze i u kasnijim pačetrovinastim, odnosno trapezoidnim grobovima, doduše u mnogo manjoj mjeri. Tako se, na primjer, grobnih priloga našlo u ovalnim grobovima br. 4, 7, 13, 30, 33, 56, 90, 91, 96, 97, 98, 109, 115, 116, 117, 119, 130, 131, 133, 134, 139, 144, 145 i 149, dakle u 24 groba, dok su se prilozi u grobovima pačetrovinastog oblika pronašli u grobovima br. 47, 55, 79 i 99, dakle u 4 groba, a u trapezoidnim samo u grobu br. 1. Dječji grobovi su po svojim građevnim karakteristikama uglavnom zastupani pačetrovinastim i trapezoidnim oblicima, što nije slučaj budući da su takvo ukapanje diktirale dimenzije pokojnika, a za dječje grobove daleko je lakše bilo komponirati grob s obložnicama u pravcu nego u ovalu, jer su, izuzevši vrlo malog broja ovalnih grobova kojima su obložnice sastavljene od sitnog uslojenog kamenja, svi drugi građeni kamenim pločama postavljenim »na nož«, pri kojima se upotrebljavala jedna ili dvije kamene ploče u obložnicama. Prilozi u tim dječjim grobovima pačetrovinastog oblika zastupani su u grobovima br. 66, 85 i 142, dakle u 3 groba, a u trapezoidnim grobovima u br. 16, 20, 106, 125 i 126, dakle u 5 grobova, dok su prilozi u ovalnim dječjim grobovima zastupani u grobu br. 105, 135 i 136, dakle u 3 groba. Ako bi se, naime, i dječji grobovi, i pored gornjeg mišljenja, mogli uzeti u tipološkoj klasifikaciji kojom bi se mogla fiksirati i kronologija groblja, onda bi grobni prilozi na »Gredama« bili zastupani u odnosu 27 za ovalne, naprama 13 za pačetrovinaste, odnosno trapezoidne. Prema tome, bar na ovome našem groblju na »Gredama« još se jednom potvrđuje da su u priložima više zastupani ovalni nego kasniji pačetrovinasti i trapezoidni grobovi, što bi odgovaralo dosadašnjim konstatacijama arheoloških istraživanja u radovima Lj. Karamana i S. Gunjače. To potvrđuje i razmještaj otkrivenih grobova, koji pripadaju različitim tipovima. Naime, po sjeverozapadnom pristranku brežuljka uglavnom su zastupani ovalni grobovi, a po hrptu kose pačetrovinasti, odnosno trapezoidni, iz čega se može zaključiti da se ranije ukopavanje (zastupano ovalnim grobovima) svodilo na jedno uokvireno područje sjeverozapadnog pristranka brežuljka gdje je bilo više humusa, a kada se to područje iscrplo, prelazilo se kasnije na ukopavanje po hrptu kose, gdje je teren zbog plitkoće i litičaste strukture bio nepovoljniji od prije spomenute površine.

Prema tome, groblje u cjelini pokazuje jedno šire vremensko razdoblje ukopavanja, tj. od IX do XIV stoljeća. Međutim, arheološki nalazi u grobovima po svojim karakteristikama ukazuju na razdoblje koje je uže nego ga označuje grobna tipologija, tj. približavaju se donjoj granici, ali se opaža i to da su oni bili sve rjeđi u pačetrovinastim, odnosno trapezoidnim grobovima. To nas vodi na zaključak da je u vrijeme izgradnje ovog tipa grobova iščezavao običaj ukopavanja s nakitom,

odnosno da su ga pokojnici sve rjeđe na sebi nosili. Ovo nas u jednu ruku vodi na misao da pačetvorinasti, odnosno trapezoidni grobovi nisu građeni na kraju onoga vremena kojem su se ovalni grobovi izradivali, nego u njihovoj ranijoj fazi, što prema karakteru nalaza suzuje period ukopavanja na »Gredama«.

Arheološki nalazi u grobovima na »Gredama« pripadaju isključivo nakitu, a on se sastoji od naušnica, ukrasnih dugmeta i prstenja.

Naušnice

U tipološkoj klasifikaciji naušnice se mogu podijeliti na nekoliko grupa, koje se, s obzirom na svoje specifičnosti, opet međusobno razlikuju po varijantama. To su: 1) proste karičice, 2) karičice sa »S« nastavkom, 3) naušnice s jednom jagodom, 4) naušnice s tri jagode i 5) naušnice ukrašene s dva prošupljena srcolika zrna.

Proste karičice nađene su u parovima ili pojedinačno sa strane glave, i to u grobovima sa ženskim skeletima (T. I, sl. 1, 7, T. II, sl. 30, 33, 56, 79, T. III, sl. 98, 99, T. IV, sl. 109, 125, T. VI, sl. 139 i T. VII, sl. 144), ali su zastupane i u četiri dječja groba (T. II, sl. 47, 66, T. III, sl. 105 i T. VI, sl. 135). Te karičice predstavljaju osnovni tip starohrvatskog nakita a načinjene su od kružno savijene žice. Unutar njih se može izdvojiti više varijanata, već prema načinu zakopčavanja. Tako se na primjer kod jednih krajevi samo dodiruju ili su sastavljeni, kod drugih se jedan kraj završava malom petljom dok je završni dio drugog kraja zašiljen zbog lakšeg zadijevanja u uho ili je pak zavinut u kukicu. Sve ove varijante prostih karičica zastupane su u starohrvatskim grobovima,¹¹ a da je i groblje na »Gredama« dalo dosta tih naušnica, pokazuju nalazi od 25 komada.

Već je Lj. Karaman ukazao da parovi starohrvatskih naušnica nisu uvijek jednaki, jer se razlikuju i po materijalu, i po veličini i po obliku,¹² pa ta činjenica često prati i naše nalaze naušnica tipa proste karičice. Tako na primjer već kod groba 1 imamo dvije vrste karičica. Jedna završava petljom i uskim šiljkom za uvlačenje, dok se na drugoj krajevi sljubljuju. U grobu br. 30 nađene su dvije karičice, od kojih je na jednoj uvučeno zrno od ogrlice, u grobu br. 33 zastupane su tri karičice različitih dimenzija, dok se u grobovima br. 99, 125, 135 i 139 našlo karičica potpuno različitih varijanata. K tome treba pridodati da je i raznolikost materijala među karičicama zastupana, bilo da su od tanke srebrne niti, bilo da su od bakrene ili obične željezne žice.

¹¹ D. Jelovina, Statistički tipološko-topografski pregled starohrvatskih naušnica na području SR Hrvatske, Starohrvatska prosvjeta, III s., sv. 8-9, Zagreb 1963, str. 101-119. U toj radnji autor donosi preglednu sliku (do 1959. g.) svih dosadašnjih nalaza naušnica tipa prostih karičica, kao i inače starohrvatskih naušnica na području SR Hrvatske, iz čega se vidi kako su baš te naušnice mnogobrojnije u starohrvatskom nakitnom fondusu,

¹² Lj. Karaman, o. c., str. 13.

S obzirom na to da su te naušnice već po svojoj izradi najjednostavniji tip slavenskog nakita, to se iz te konstatacije za pojedine kulturne grupe odražava i njihova atipičnost u kronološkoj klasifikaciji. One su, naime, popratna pojava nakita u nekropolama seobe naroda, avaro-slavenske kulture, ketlaške i bjelobrdske kulture,¹³ pa ih u starohrvatskim grobovima, gdje se one pojavljuju i kasnije, datiramo u jedno šire vremensko razdoblje. Takve naušnice našle su se u svim tipovima grobova na »Gredama«, i to u ovalnim (10 kom.), pačetvorinastim (4 kom.) i u trapezoidnim grbovima (2 kom.).

Karičice sa »S« nastavkom nađene su samo u dva ovalna ženska groba sa skeletima odraslih pokojnika, i to u grobu br. 134 i 139 (ukupno 4 kom., vidi: T. V, sl. 134. T. VI, sl. 139).

Naušnice sa »S« nastavkom, koje pripadaju bjelobrdskej kulturnoj grupi, nalazimo – držalo se sporadično – u nekropolama na području Dalmatinske Hrvatske, kako je iznio Lj. Karaman.¹⁴ Međutim, poslijeratna arheološka istraživanja dokazala su da su one zastupane među starohrvatskim nakitnim inventarom u mnogo više lokaliteta, kao što su npr.: Biskupija–Crkvina, Biskupija–Bukorovića Podvornica, Biskupija–Lopuška glavica, Bribir–Novi put, Bribir–Vratnice, Cetina–Sv. Spas, Kašić–Begovača i Kašić–Mastirine.¹⁵ Iz ovoga se utvrđuje kudikamo šira rasprostranjenost ovog tipa, što uz nastavak nalaza na ovom području može doprinijeti drugačijem gledanju od dosadašnjeg uobičajenog u našoj i stranoj arheološkoj literaturi. Utvrđeno je da ovaj tip naušnica spada u razdoblje od oko 950. do poslije 1150. godine,¹⁶ prema čemu se naši primjerci podudaraju s već uokvirenom datacijom naše nekropole.

¹³ S. Gunjača, Četvrta starohrvatska crkva u Biskupiji kod Knina i groblje oko nje, Starohrvatska prosvjeta, III s., sv. 2, Zagreb 1952, str. 64; K. Vinski-Gasparini – S. Ercegović, Ranosrednjovjekovno groblje u Brodskom Drenovcu, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, III s., sv. 1, Zagreb 1958, str. 137.

¹⁴ Lj. Karaman, o. c., str. 15. i 37; isti, Starohrvatsko groblje na »Majdanu« kod Solina, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, sv. 51, Split 1930–1934, str. 90.

¹⁵ S. Gunjača, Četvrta starohrvatska crkva u Biskupiji kod Knina i groblje oko nje, Starohrvatska prosvjeta, III s., sv. 2, Zagreb 1952, str. 67; isti, Starohrvatska crkva i groblje na Lopuškoj glavici u Biskupiji kod Knina, Starohrvatska prosvjeta, III s., sv. 3, Zagreb 1954, str. 27; isti, Revizija iskopina u Biskupiji kod Knina g. 1950, Ljetopis JAZU, knj. 57, Zagreb 1953, str. 32. Ostali primjerci »S« naušnica s Bribira i Kašića nisu još publicirani.

¹⁶ J. Korošec, Staroslovansko grobišće na Ptujem Grad, Ljubljana 1950; isti, Staroslovanska grobišća v severni Sloveniji, Celje 1947; Z. Vinski, Prethodni izvještaj o iskanju nekropole na Lijevoj Bari u Vukovaru, Ljetopis JAZU, knj. 60, Zagreb 1955, str. 248; Lj. Karaman, Osvrti na neka pitanja iz arheologije i povijesti umjetnosti, Starohrvatska prosvjeta, III s., sv. 2, Zagreb 1952, str. 81. i 88; isti, Dva hronološka pitanja starohrvatske arheologije, Starohrvatska prosvjeta, III s., sv. 5, Zagreb 1956, str. 132; S. Ercegović, Neobjavljeni grobni nalaz iz Bijelog Brda, Starohrvatska prosvjeta, III s., sv. 6, Zagreb 1958, str. 175–180. Napominjemo da se u proučavanju bjelobrdske kulture, o problemu postanka i datiranja, njene rasprostranjenosti kao i o pitanju nosilaca te kulture u našoj arheološkoj literaturi mnogo raspravljalo, pa bi nas i previše daleko odvuklo citiranje sve literature. Datiranje bjelobrdske kulture, uz neke manje korekture, uglavnom se kreće od druge polovine, odnosno završetka X stoljeća pa do u XII stoljeće.

Naušnice s jednom jagodom osobito su zastupljene na »Gredama«, tako da čine jedan od osnovnih oblika nakita toga groblja. To nam govori podatak da su se pronašle u 12 grobova (T. I, sl. 16, T. II, sl. 20, 85, T. III, sl. 96, 99, 106, T. IV, sl. 115, 119, T. V, sl. 126, 130, T. VI, sl. 135 i 136) – ukupno 20 komada. U tim grobovima nađene su ili pojedinačno (grob br. 20, 99, 119 i 135) ili u parovima sa strane glave (grob br. 16, 85, 96, 106, 115, 126, 130 i 136). Interesantna je pojava da se glavnina tih naušnica našla u dječjim grobovima (u 8 grobova) dok su ostale (u 4 groba) nađene u ovalnim grobovima odraslih ženskih pokojnika.

Sve naušnice tipa s jednom jagodom načinjene su od srebra (jedna od srebra s pozlatom u grobu br. 135), a samo u dva groba izrađene su od bronce (br. 16 i 115). Po tipološkim karakteristikama možemo ih grupirati u nekoliko varijanata:

Jednu varijantu, i to dosta mnogobrojnu, predstavljaju naušnice kojima su jagode napravljene od dvije glatke spojene polutke.

Druga varijanta na tim glatkim polutkama ima ojačanja, te su ukrašene po sredini i na krajevima ili filigranskom žicom ili su pak optočene granuliranim zrcima.

Treća varijanta sastoji se u tome što su im polutke po svoj površini ukrašene vijugastom figranskom žicom ili su na tim polutkama aplicirana granulirana zrnca, i to u raznim geometrijskim oblicima.

Mnogobrojnost tih naušnica, kao i inače naušnica s jednom, dvije, tri ili četiri jagode na području Dalmatinske Hrvatske,¹⁷ koje po izgledu, ukrasu i broju sačinjavaju jednu određenu i vremenski i prostorno, cjelinu u sklopu starohrvatskog kulturnog kruga, privukle su pažnju mnogih arheologa, pa se o njima dosta i napisalo. Osvrnut ćemo se samo na neka razmatranja i konstatacije u vezi s datacijom naših naušnica na »Gredama«.

Lj. Karaman je naušnice s jednom jagodom kao i one druge najprije datirao u vrijeme od IX do X stoljeća.¹⁸ Kasnije je, pod utjecajem novih arheoloških istraživanja i rezultata na tom polju, tu svoju tvrdnju korigirao, zadržavajući vrijeme cvata tog nakita u IX stoljeću s težištem na X stoljeće, ali da su se one upotrebljavale još i u XI stoljeće.¹⁹ Brnaški nalaz s novcem Ludovika Anžuvinskog baca trojagodne naušnice mnogo kasnije, pa S. Gunjača opovrgava Karamanovu dataciju od IX do XI stoljeća i naušnicama s tri jagode produžava vijek

¹⁷ D. Jelovina, o. c., str. 103.

¹⁸ Lj. Karaman, Starohrvatsko groblje na »Majdanu« kod Solina, Vjesnik za arh. i hist. dalm., sv. 51, Split 1930–1934, str. 78.

¹⁹ Lj. Karaman, Dva arheološka pitanja starohrvatske arheologije, str. 129. Međutim, Karaman je već i prije, pri općoj dataciji starohrvatskih naušnica, a posebno onih s tri jagode, ukazao na mogućnost njihova duljeg vremenskog postojanja. Tu on upozorava na tipove iz Slakovaca i na one sa ženskog lika na konzoli sv. Dujma u Splitu iz XIV stoljeća. Vidi: Lj. Karaman, Iskopine društva »Bihać« u Mravincima i starohrvatsko groblje, Rad JAZU, knj. 268, Zagreb 1940, str. 36.

trajanja do u XIV stoljeće.²⁰ Brnaški nalaz svakako je veoma značajan za vremensko određivanje i upotrebu ovog tipa naušnica, ali vrijeme cvata i masovne upotrebe ne smijemo odvajati od ostalog starohrvatskog nakita u vremenu od IX do XI stoljeća, budući da ulazi u sklop sveopćeg arheološkog materijala starohrvatske kulture i čini jednu cjelinu, a na to je već upozorio i Karaman.²¹ I Z. Vinski podržava takvu dataciju, dopunjujući je poslijeratnim arheološkim rezultatima. On, naime, kaže da naušnice trojagodnog tipa mogu ići i kasnije, u XIII pa čak i u XIV stoljeće.²² Ipak moramo naglasiti da za naušnice tipa jedne jagode nemamo do danas eklatantne primjere nalaza kojima bi njihovu dataciju pomaknuli i bacili u kasnije razdoblje.

S obzirom na to da na »Gredama« nije pronađen nijedan primjerak uobičajenih trojagodnih naušnica, a ni četverojagodnih, koje bismo tipološki mogli komparirati s već poznatima na području Dalmatinske Hrvatske, te s obzirom na to da je većina naših naušnica s jednom jagodom prilično jednostavne izradbe, to ovu vrstu naušnica na »Gredama« možemo datirati u razdoblje od IX do XI stoljeća. U tome nam može poslužiti i podatak da su sve naušnice ove vrste nađene u ovalnim grobovima, iako to ne mora biti pouzdani oslonac.

Posebnu varijantu čini par srebrnih naušnica s jednom izduženom i vertikalno postavljenom jagodom, koja je nađena u grobu br. 4. Taj tip naušnice na području Dalmatinske Hrvatske nije baš običan, iako ih imamo nekoliko primjera. Tako je, na primjer, već Marun publicirao dva primjerka nađena u Biskupiji kod Knina,²³ Karaman jedan primjerak iz Bilica i dva primjerka iz Gajina kod Sućurca,²⁴ dok je dvije takve naušnice pronašao i Gunjača u Biskupiji na Bukorovića Podvornici.²⁵ Takvi su primjerci još nađeni: 1 komad u Plavnu, 1 komad u Klisu i 2 komada u Begovači kod Biljana Donjih, pa ih do sada ukupno s ovim na »Gredama« Muzej hrvatskih arheoloških spomenika ima 14 komada. Takve naušnice nađene su i izvan ovog teritorija. I. Čre-

²⁰ S. Gunjača, Starohrvatska crkva i kasnosrednjovjekovno groblje u Brnazima kod Sinja, Starohrvatska prosvjeta, III s., sv. 4, Zagreb 1955, str. 126; isti, Revizija iskopina u Biskupiji kod Knina g. 1950, Ljetopis JAZU, knj. 57, Zagreb 1953, str. 32. i dalje; isti, Novi naučni rezultati u hrvatskoj arheologiji, str. 25.

²¹ Lj. Karaman, Dva hronološka pitanja, str. 130.

²² Z. Vinski, Starohrvatske naušnice u Arheološkom muzeju u Zagrebu, Starohrvatska prosvjeta, III s., sv. 1, Zagreb 1949, str. 34–35.

²³ L. Marun, Popis naušnica (ukosnica, mingjuša) »Prvog muzeja hrvatskih spomenika« u Kninu, Starohrvatska prosvjeta, sv. VI, br. 1–2, Knin 1901, str. 32. (br. 210 i 211). Napominjemo da se u starom biskupijskom nakitnom fundusu nalaze tri takva primjerka naušnica s izduženom i vertikalno postavljenom jagodom.

²⁴ Lj. Karaman, Iskopine društva »Bihaća« u Mravincima..., str. 23. i 31; isti, Starohrvatsko groblje na »Majdanu« kod Solina..., T. XIX, br. 6.

²⁵ S. Gunjača, Rad Muzeja hrvatskih starina u godini 1951, Starohrvatska prosvjeta, III s., sv. 3, Zagreb 1954, str. 188, sl. 8.

mošnik spominje dvije takve srebrne naušnice koje su pronađene u Mogorjelu (karičice s visećom duguljastom jagodom),²⁶ a B. Bačić je u Žminju u Istri također pronašao jednu takvu naušnicu.²⁷

Već smo kazali da bismo te naušnice mogli smatrati za jednu odvojenju varijantu, kako izgleda u jednoj daljoj razvojnoj fazi uobičajenih naušnica s jednom jagodom. Dataciju tih naušnica teško je za sada fiksirati zbog pomanjkanja popratnih podataka. Za sada ih možemo uvrstiti među ostale jednojagodne naušnice starohrvatske nakitne grupe, to više jer su, na primjer, u Gajinama i na Bukorovića Podvornicama 1951. godine pronađene među uobičajenim naušnicama s jednom jagodom.

Naušnice s tri jagode nađene su na »Gredama« u dva groba (br. 13 i 131), i to 4 komada (T. I, sl. 4, T. V, sl. 131). Jedan par nađen je u grobu djevojčice, a drugi u ovalnom grobu odrasle žene. Moramo odmah naglasiti da se ovdje ne radi o trojagodnim naušnicama kojima su sve tri jagode istih veličina, već o primjercima kojima su dvije jagode sa strane znatno manje, dok im je središnja jagoda pri dnu karike izdužena i vertikalno postavljena. Takvi primjeri nisu do sada pronađeni na tlu Dalmatinske Hrvatske, ako izuzmemo daleko savršenije oblike, tzv. naušnice s dvije jagode i kruškolikim privjeskom, koje također ubrajamo u jednu od varijanti starohrvatskih naušnica tipa s tri jagode. Takvi primjerci bogato su kićeni i izrađeni tehnikom filigrana i granulacije.

Na primjerke trojagodnih naušnica kod kojih su sa strane dvije manje jagode već je upozorio Lj. Karaman, smatrajući da su već Bizantu poznate, a nađene su u ugarskim grobovima VII i VIII stoljeća.²⁸ Ta praksa u izradi u kojoj su dvije manje jagode tik do srednje veće u Bizantu se i dalje zadržava, pa su takve naušnice nađene na primjer u Tokaju u Ugarskoj, a datirane su pomoću bizantskog novca X stoljeća.²⁹ Taj tip koji, bilo kao import iz Bizanta ili kao imitaciju domaćih zlatara, nalazimo u srednjovjekovnoj Bugarskoj, Srbiji i Makedoniji, a koji se razlikuje od tzv. »kijejskog« tipa s tri jednake jagode, nazivljemo naušnicama tzv. »tokajskog tipa«.³⁰ One su bile, kako izgleda, dugo u upotrebi (od X do XV stoljeća, a u folkloriziranom obliku čak i do XVIII stoljeća).³¹ Međutim, po tipološkim analogijama ove naše naušnice ne možemo identificirati s tzv. tokajskim tipom. Skloniji smo mišljenju da predstavljaju stalnu razvojnu liniju starohrvatskih trojagod-

²⁶ I. Čremošnik, Nalaz nakita u srednjovjekovnoj zbirici Zemaljskog muzeja u Sarajevu, GZMBIH, N. S. sv. VI, Sarajevo 1951, str. 244. i 245. (T. I, br. 11); N. Miletić, Nakit i oružje IX–XII veka u nekropolama Bosne i Hercegovine, GZMBIH, N. S. sv. XVIII, Sarajevo 1963, str. 170, sl. 12.

²⁷ B. Bačić, Starohrvatsko groblje u Žminju, Jadranski zbornik, III, Rijeka-Pula 1958, str. 324. (T. III).

²⁸ Lj. Karaman, Starohrvatsko groblje na »Majdanu« kod Solina..., str. 24; isti, Dva hronološka pitanja starohrvatske arheologije..., str. 131.

²⁹ Ibidem.

³⁰ M. Čorović-Ljubinković, Naušnice tzv. tokajskog tipa, Rad vojvodanskih muzeja, sv. 3, Novi Sad 1954, str. 81.

³¹ Ibidem.

nih naušnica ili posebnu varijantu grozdastog prototipa, odnosno četvero-
rojagodnog tipa starohrvatske nakitne grupe. Moramo naglasiti u vezi
s tim da takvu naušnicu, koja je nađena u starohrvatskom groblju u
Žminju u Istri,³² Marušić svrstava u »najkarakterističnije primjerke hr-
vatsko-dalmatinskih naušnica«, među naušnicama s jednom ili više šup-
ljih jagoda, koje su ili glatke ili ukrašene filigranskom žicom.³³

Naušnice ukrašene s dva prošupljena srcolika zrna također su novost
među nakitnim materijalom na području Dalmatinske Hrvatske. Na
»Gredama« su pronađena dva primjerka i to u grobu br. 125 (T. IV,
sl. 125). Iste takve naušnice nedavno su nađene i na Begovači blizu sela
D. Biljane, najvećoj i najbogatijoj do sada otkrivenoj starohrvatskoj
nekropoli u sjevernom dalmatinskom području, i to četiri komada
(2 kom. u grobu br. 259 i 2 kom. u grobu 393).³⁴ Slični primjerci takvih
naušnica nađeni su u Buzetu³⁵ i u Žminju³⁶ u Istri. Te naušnice »bizant-
skog« tipa, pogotovu buzetski primjerci, neobično su važne u krono-
loškoj klasifikaciji, budući da je u ženskom grobu kod desne ruke na-
đen srebrni novčić cara Lotara I (840–855), što prema Marušiću dopu-
šta datiranje groba u to vrijeme kada je taj novac bio u upotrebi,
tj. u drugu polovinu IX stoljeća.³⁷ U svakom slučaju ovdje se radi o
naušnicama koje su rađene po tradicijama barbarizirane kasne antike
a na području Dalmatinske Hrvatske do sada su nađene samo u sjever-
nom području.

Dugmeta

Dugmeta su nađena samo u dva groba, i to u br. 55 i 135 (T. II, sl.
55, T. VI, sl. 135), a možemo ih grupirati po stilskim osobinama i na-
činu izradbe u dvije skupine: na ona jednostavna koja su služila isklju-

³² B. Bačić, o. c., str. 329, T. III, sl. 8 (štamparskom greškom okrenuta stranica, inače sl. 1).

³³ B. Marušić, Istra u ranom srednjem vijeku, Pula 1960, str. 25.

³⁴ Taj lokalitet nije još publiciran. Na njemu su pronađena 604 groba unaokolo
crkvice vrlo interesantnih oblika, koji su dali sve tipove, grupe i varijante starohrvat-
skog nakita. Vidi: D. Jelovina, Izvještaj o arheološkom istraživanju na »Begovači« u
selu Biljanima Donjim kod Zadra, Ljetopis JAZU, knj. 68, Zagreb 1963, str. 243.

³⁵ B. Marušić, Staroslovenske in neke zgodnosrednjeveške najdbe v Istri, Arheološki
vestnik, VI/1, Ljubljana 1955, str. 100, T. I, sl. 2; isti, Langobardski i staro-
slavenski grobovi na Brescu i kod Malih vrata ispod Buzeta u Istri, Arheološki rade-
vi i rasprave, II, Zagreb 1962, str. 462.

³⁶ B. Bačić, o. c., str. 324. i 325. Bačić u stariju grupu žminjskog nakita ubraja
naušnice »bizantskog« tipa, i to one sa pseudofiligranskim ukrasom: naušnice s na-
suprot postavljenim, žicom ispletenim ukrasom u obliku liljanova cvijeta i naušnice s
privjeskom od dva koncentrična kruga između kojih je polje ispunjeno kružićima od
tanke žice. Sve ih datira u rana stoljeća srednjeg vijeka. I Marušić govori o tim nauš-
nicama koje su nađene u najstarijem dijelu žminjskog groblja, a pripadaju naušni-
cama »bizantskog« tipa. Vidi: B. Marušić, Istra u ranom srednjem vijeku, Pula 1960,
str. 24 – 25.

³⁷ Prema daljoj stilizaciji teksta Marušić hoće da su ove naušnice »bizantskog«
tipa još i ranije, jer kaže: »Ako dopušta novac dosta točnu dataciju groba, time još
nisu datirane i u grobu nađene bizantinske naušnice, budući da su ovako dragocijeni
primjerci ulazili u sastav porodičnog nakita.« Vidi: B. Marušić, Arheološki radovi i
rasprave, II, Zagreb 1962, str. 463.

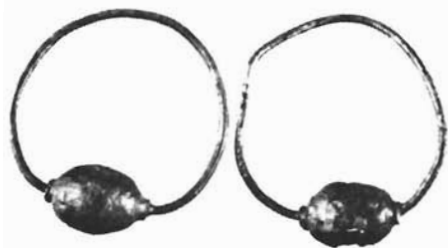
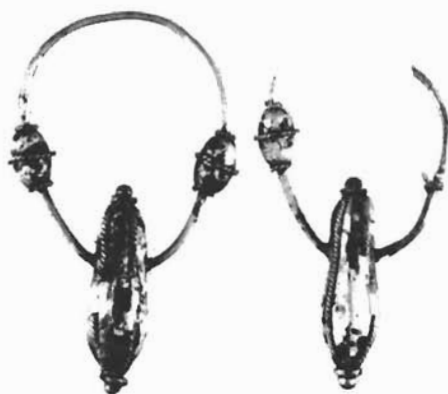

1

4

7

16

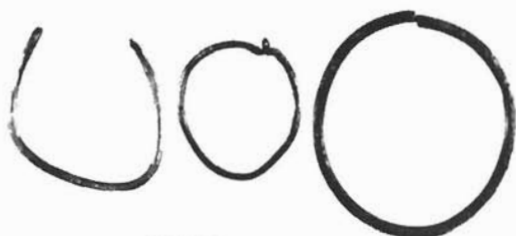
13

20

30

33

47

79

55

56

85

66

90

91

96

97

98

99

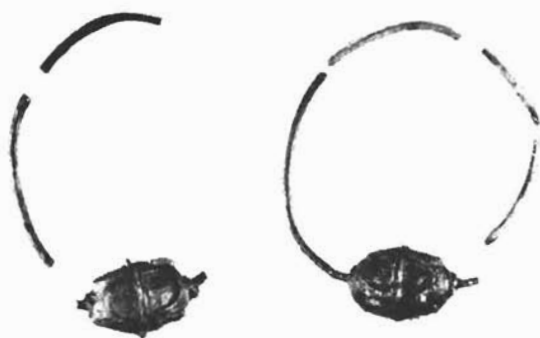
105

106

109

116

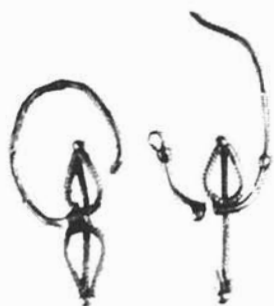
115

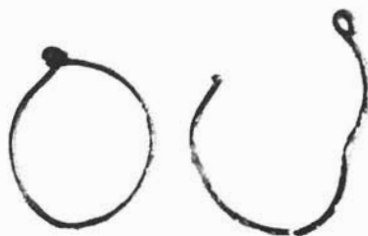
117

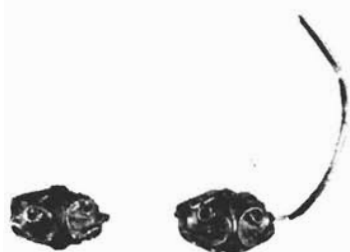

119

125

126

130

131

133

134

135

136

139

142

144

145

149

Sl. 3

čivo u praktične svrhe za zakopčavanje odjeće i na ona bogato ukrašena, koja su uz spomenutu funkciju služila i kao ukras. U grobu br. 55 nađeno je obično srebrno dugme, načinjeno od dvije glatke spojene kalote, kakva se i inače nalaze ne samo u starohrvatskim nekropolama (Biskupija, Smrdelji, Cetina – Sv. Spas, Greblje – Maljkovo, Begovača – Biljane Donje itd.) nego i na mnogo širem području, u ketlaškoj i bjelobrdskoj kulturi, kao i u drugim slavenskim zemljama. Zbog toga se taj tip i tretira općenito kao slavenski elemenat u nošnji. Njima se zakopčavao gornji dio odjeće, kako to navodi i Niederle za najstarije nalaze ove vrste.³⁸ Ova jednostavna vrsta dugmeta prema tome ne može nam poslužiti kao oslonac za datiranje, jer se zadržala u narodnoj nošnji sve do danas.³⁹

Tri komada srebrnih dugmeta koja su uz svoju praktičnu svrhu služila i kao ukras nađena su u grobu br. 135, a takva su na primjer nađena u Biskupiji, Cetini – Sv. Spas, Gardunu, Koljanima i Smrdeljima. Ukrašena su aplikacijom filigranske žice u obliku savijenih cvjetnih latica, a po svom obliku, načinu izrade i ukrasnim motivima toliko su slična jagodama starohrvatskih jednojagodnih naušnica da se može s priličnom sigurnošću ustvrditi da su upravo od tih jagoda i načinjena.⁴⁰

Slični primjerci dugmeta, bar što se tiče ukrasa, nađeni su u Ptujju, u grobovima s naušnicama starohrvatske i bjelobrdске kulturne grupe.⁴¹ Nađena su i u raznim češkim grobovima, a ornamentirana su raznim stiliziranim životinjskim ili biljnim motivima. Ovaj tip dugmeta Niederle datira od IX do X stoljeća,⁴² a Schráníl ih pomiće do u drugu polovinu X stoljeća.⁴³ Kronologija naših dugmeta vezana je za period nošenja jednojagodnih naušnica unutar starohrvatske kulturne grupe.

Prsteni

Pored naušnica na »Gredama« je nađen relativno velik broj prstena – ukupno 17 komada (od toga 16 u grobovima, a 1 izvan grobova u slobodnoj zemlji). To prstenje nađeno je najviše u ženskim grobovima (11 komada), zatim u muškim (3 komada), a najmanje u dječjim (2 komada). Nađeno je ili na lijevoj (5 grobova) ili na desnoj ruci pokojnika (11 grobova). To prstenje je izrađeno od srebra (1 kom.), od lošeg srebra s raznim primjesama (7 kom.) i od bakra, odnosno bronce (8 kom.). Svi ti primjerci (osim jednog) načinjeni su tehnikom lijevanja, pri čemu se vidi dvojak način izrade. Kod jednih se lijevana sre-

³⁸ L. Niederle, Rukovět' slovanske archeologie, Praha 1931, str. 172, nap. 22.

³⁹ M. Čorović-Ljubinković, Prokupački nalaz srpskog srednjevjekovnog nakita, Zbornik radova Narodnog muzeja u Beogradu, I, Beograd 1958, str. 153.

⁴⁰ S. Gunjača, Još jedan nalaz starohrvatskog nakita u Trilju, Historijski zbornik, g. I, br. 1–4, Zagreb 1948, str. 213.

⁴¹ J. Korošec, Staroslovansko grobišće na Ptujškem Gradu, Ljubljana 1950, str. 96. grob 341 i 355, sl. 104 i 110.

⁴² L. Niederle, o. c., str. 172.

⁴³ Schráníl Vorgeschichte Böhmens und Mährens, Berlin–Leipzig 1928, str. 296.

brna ili bakrena, odnosno brončana žica, trokutastog ili spljoštenog presjeka, mehaničkim putem savila, a krajevi su spojeni bilo letovanjem, bilo zakovicama, ukoliko su prelazili jedan preko drugoga, dok se kod drugih primjera prstenje lijevalo u kalupe bez ikakvog vidljivog sastava. Ovi posljednji daleko su masivniji, u presjeku obično s nutarnje strane ravni a s vanjske poluobli.

Gotovo su svi prsteni jednostavni i bez ikakva ukrasa. Lijevan masivni prsten zapravo je stari i standardni oblik, koji vuče svoj korijen još iz antike; to su, naime, jednostavni obruči od šipke »D« presjeka.⁴⁴ Takvi primjerci prstenja karakteristični su za slavenske kulture IX do XI stoljeća.⁴⁵ Analogije za ostale tipove prstenja nalazimo u ketlaškoj i bjelobrdskoj kulturnoj grupi.⁴⁶ U ovu posljednju pogotovo možemo svrstati dva naša, nešto izrazitija u izradbi, nađena u grobu br. 117 i 145. Jedan je od njih trokutastog presjeka a čitava mu je vanjska površina naroskana tehnikom iskucavanja, dok je drugi izrađen od trostruko uvijene žice.⁴⁷ Sve do sada nađene primjerke možemo uklopiti u vremensko razdoblje ostalog nakitnog materijala na »Gredama«.

Sumiramo li sva dosadašnja razmatranja, uzevši pri tome u obzir grobnu arhitekturu i arheološke nalaze koji su pronađeni na »Gredama«, onda to groblje možemo okvirno datirati u vrijeme od X do XIV stoljeća s napomenom da onaj dio groblja koji se prostire po sjeverozapadnom pristranku brežuljka ide u X i XI stoljeće, a preostali dio po hrptu kose u XII i XIII stoljeće. Naravno da se pri tome ne isključuje početak pokopavanja i nešto ranije, odnosno završetak nešto kasnije od naznačenog vremena.

⁴⁴ K. Vinski-Gasparini – S. Ercegović, o. c., str. 140.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ J. Korošec, Staroslovansko grobišće na Ptujskem Gradu, str. 89; J. Kastelic, Slovanska nekropola na Bledu, Ljubljana 1950, str. 40. Za tipološku obradu naših prstenova interesantna je Niederleova klasifikacija, po kojoj je prstenje čisto slavenske proizvodnje podijelio u tri opća tipa: masivnije prstenove, zatim pletene i one koji su napravljeni od limene trake. Vidi: L. Niederle, Slovenske starine, Novi Sad 1954, str. 212–213; Š. Bešlijić – Đ. Basler, Grborezi – srednjovjekovna nekropola, Sarajevo 1964, str. 81. Po njima bi naši prstenovi spadali u prvi i drugi opći tip. Ovi naši primjerci mogu se uklopiti među prve vrste Korošecove podjele, koju je razradio na osnovu Niederleove klasifikacije i slovenskog materijala, podijelivši prstenove u 14. vrsta. Vidi: J. Korošec, Staroslovanska grobišća v Severni Sloveniji, Celje 1947, str. 93 – 97.

⁴⁷ J. Brunšmid, Hrvatske sredovječne starine, Vjesnik hrvatskog arheološkog društva, N. S. sv. VII, Zagreb 1903/4, str. 41. i 78.

Résumé

LE CIMETIÈRE MOYENÂGEUX À GREDE DANS LE VILLAGE KAŠIĆ PRÈS DE ZADAR

Au cours des recherches archéologiques dans le village Kašić près de Zadar, sur maints sites ont été trouvées des restes de la culture matérielle ancienne croate – des églises et des cimetières. Un tel cimetière a été fouillé à Greda où les fouilles ont été exécutées en 1959 et à cette occasion on a découvert 149 tombeaux anciens croates, avec des contributions archéologiques de la caractéristique de parure.

Dans la première partie de son article, l'auteur parle de la caractéristique générale de ce cimetière où on a pu constater trois types de tombeau, et précisément: ovale, parallélogrammique et trapézoïdique. Tous les tombeaux sont exécutés au moyen des dalles irrégulières qui sont mises à la manière «sur le couteau», ou ils sont obtenus par pierres irrégulières mises par couches dans la roche environnante. La plupart des tombeaux a eu un couvercle tombale. Le fond tombale a été lui aussi dallé au moyen des dalles irrégulières. La profondeur des tombeaux a été différente et elle allait de 20 jusqu'à 120 cm. L'orientation était de la direction, en principe. Nordouest-Sudest, avec une plus grande ou plus petite irrégularité provoquée par la nécessité de la configuration du terrain. Nulle part on a pu trouver dans les tombeaux découverts des restes des cercueils en bois ou des signaux tombeaux.

D'après l'architecture tombale et d'après les restes ostéologiques on a pu constater un grand nombre d'ensevelissements des petits enfants ce qui indique que la mortalité des nourrissons a été surtout très grande. Tous les morts ont été ensevelis couchés et étendus sur le dos. En principe, les mains ont été elles aussi étendues le long du corps ou, dans des cas exceptionnels, elles sont mises en croix sur la poitrine ou sur le ventre.

Analysant les résultats antérieurs en ce qui concerne la typologie des tombeaux, l'auteur constate que ce cimetière peut être déterminé du point de vue du temps dans une époque plus vaste qui irait du IXème au XIVème siècle.

Dans la deuxième partie de son article, l'auteur analyse l'inventaire des tombeaux qui est exclusivement du caractère de parure qui appartient à la culture matérielle ancienne croate et qui est retrouvé dans 40 tombeaux, l'auteur constate que ce cimetière peut être déterminé du chaînon en nombre de 25, dec chaînons à type »S« 4 morceaux, des boucles d'oreilles avec une baie 22 morceaux, des boucles d'oreille à trois

baies dont la centrale est un peu allongée 4 morceaux, des boucles d'oreille du type byzantin (ornées au moyen de deux grains cordiformes et percés) 2 morceaux, des boutons 4 morceaux et des anneaux 17 morceaux. Toutes ces trouvailles archéologiques sont d'abord analysées du point de vue de ses propriétés stylistiques et viennent d'être comparées avec les matériaux d'autres tombeaux provenant de la Croatie dalmate, et ensuite elles sont chronologiquement déterminées dans une époque plus étroite que ce que peut nous permettre l'architecture tombale, c'est-à-dire aux Xe et XIe siècles.

D'après les résultats de la science dont elle dispose aujourd'hui et tenant compte de l'architecture tombale et des trouvailles archéologiques, le cimetière à *Grede* peut être daté à peu près dans l'époque qui va du Xe au XIe siècle, avec une remarque que la partie du cimetière qui va par le penchant Nord-Ouest de la colline et qui est caractérisée par les tombeaux ovales, dans la plupart des trouvailles décrites irait dans l'époque du Xe et du XIe siècles, tandis que le reste qui va par la crête de la colline contenant des tombeaux parallélogrammiques et trapézoïdiques et qui possède relativement peu de parures, irait dans le XIIe et dans le XIIIe siècles. Il se comprend par soi-même qu'on n'y peut pas exclure le commencement de l'ensevelissement un peu plus antérieur, ou la fin de cet ensevelissement un peu postérieur en ce qui concerne l'époque déterminée.